

SOMLAI KATALIN

Bulvármozaik*

A monográfia hosszú címének kulcsszava a népszerű sajtó. A szerző, Adrian Bingham sajtótörténész és médiakutató, jelen kötetével arra vállalkozott, hogy a két világháború közötti brit bulvárlapokat – a műfajteremtő *Daily Mailt* és követőit: a külalakjával stílusformáló *Daily Mirror*t, a *Daily Express*t, a szakszervezetek lapját a *Daily Herald*ot és a *Daily Newst* –, amelyeket már a kortársak is sokat bíráltak, forrásként használja, és segítségével elemesse a korabeli társadalmi változásokat. Emellett a hatalmas, tarka anyag mellett, Bingham betekintést nyerhetett a lapok irattáraiba is, s az ott talált szórványos feljegyzések, valamint a laptulajdonosok British Libraryben őrzött iratai alapján primer forrásokból rekonstruálhatta az új műfajt teremtő és azt sikerre vivő sajtóorgánumok politikáját – amely napjaink sokat kritizált bulvárlapjaiban is továbbél –: a sztárok, az emberi történetek középpontba állítását, a felületes ábrázolást, a megbízhatatlan információkat és a szenzációhajhász tálalást. Elemzésében megszólalnak azok a brit sajtóbárók – Lord Northcliffe, Lord Beaverbrook és Lord Rothermere –, akik a példányszám maximalizálása és a reklámbevételek növelése érdekében máig hatóan kijelölték az utat a népszerű sajtó számára: a közízlést és a közérdeklődést kell közérthető módon kielégíteni, és kiaknázni a sajtóban rejlő politikai hatalmat.

A recenzált kötet azonban több, mint sajtótörténet. A brit bulvársajtó a két világháború között tett szert a maihoz mérhető népszerűsége. A harmincas évek végére már a szigetek lakosságának mintegy 70%-a rendszeresen olvasta valamelyik sajtóorgánumot. Így a mindennapok

* Adrian BINGHAM: *Gender, Modernity, and the Popular Press in Inter-War Britain*. (Oxford Historical Monographs.) Clarendon Press, Oxford, 2007. 271 p.

tartozékaivá váltak, szemben a politikai lapokkal, amelyek szűk olvasótáborra szinte kizárólagosan a férfiakra korlátozódott. A népszerű sajtótermékekben nyomon követhető az első világháború nyomán, a demokrácia kiterjesztésével és a technikai modernizáció felgyorsulásával átalakuló társadalom számos jelensége. A lapok – a legszélesebb olvasóközönséget megcélzó kiadói szándéknak megfelelően – ütközőfórumai lettek az új társadalmi jelenségekről alkotott véleményeknek.

A szerző a sajtótörténetet a társadalomtörténettel ötvöző korábbi vizsgálódásai során foglalkozott már azzal, hogy ezek a lapok milyen képet közvetítettek a szexualitásról, az erkölcsökről, az emberi kapcsolatokról stb., mostani művében pedig a női és férfi nemi szerepek szemszögéből tekinti át a mintegy három évtizednyi sajtótermést. E megközelítés annál is indokoltabb, mivel a bulvárnapi lapok sikere időben egybeesett a nők társadalmi szerepének átalakulásával, illetve a gazdasági válság és a vele járó tömeges munkanélküliség következtében a férfiak családfenntartó pozíciójának válságba kerülésével.

Adrian Bingham a bulvárlapok cikkeinek, karikatúráinak és hirdetéseinek vizsgálata során elemzi a két világháború között a nők és a férfiak szerepéről kialakult elképzeléseket, valamint az újságok hozzáállását a nemi szerepek átrendeződéséhez. A vizsgált időszakban általános volt a meggyőződés, hogy az első világháború szakítást jelentett a múltbeli nemi szerepekkel. A nők kiléptek a régi kötelékeikből. A nőiesség fogalma is átalakult, s olyan férfias vonásokkal telítődött, mint a függetlenség, határozottság, sportosság. A modern, fiatal nő, azaz a flapper került a figyelem középpontjába, aki egyesek szerint az új lehetőségek, más kortársak szerint viszont az erkölcstelenség megtestesítője volt. A flapper kinézetre is elütött a viktoriánus ideáltól. A vékony, rövid hajú, rövid szoknyás nő alakja köszöntött vissza a reklámokban, filmekben, irodalomban stb. Az 1919-es Nemi Diszkriminációt Megszüntető törvényt követően egymást után jelentek meg a lelkes híradások az első jogásznőről, ügyvédnőről, zongorahangoló-nőről vagy az első „istálló-lányról”. „Hozzátok ki a legtöbbet a nők körében érezhető mozgólódásokból, a nők bármilyen új szerepvállalásából” – rendelkezett Sydney Moseley, a *Daily Herald* szerkesztője. A flapper, a viktoriánus „*girl of the period*” utódja ugyanis nemcsak a modern világ új jelensége és újfajta női szerep volt, hanem hálás téma az újságírás számára, és ennek következtében tényleges társadalmi szerepénél jóval gyakrabban tárgyalták. A flapper vitát szított, s olyan téma volt, amelyhez mindenki hozzászólhatott, s közel állt a lapok másik új célközönségéhez, a fiatalokhoz is. Az újságok viszont hallgattak a fiatal, saját lábán megállni

próbáló nő előtt álló akadályokról, korlátokról, nehézségekről, mivel ezeknek nem volt hírértéke.

Bingham néhány esettanulmány segítségével példázza az egyes nemi szerepekhez való viszonyt. Arra a következtetésre jut, hogy ha időként atyai stílusban is, de a bulvárlapok támogatták a modern nő új szerepvállalásait, eltekintve azoktól az esetektől, amikor ez a férfiak bevett szerepgyakorlásába ütközött. „Ha munkanélküliség van, nyilvánvalóan kíváncsiabb, hogy a nő maradjon otthon [...] mintsem kirekessze a férfit a munkából” – írta többek között Alexander Thompson, a *Daily Mail* újságírója.

A kötet további fejezetei is egy-egy gendertémát járnak körül: a modern nő, a háziasszony, nők a politikában, divat és szexualitás, a férfiszerep. Mindezeket előbb a lapok szerkesztőségének szándékait vizsgálva elemzi, majd a lapokból vett idézetekkel illusztrálja.

A flapper mellett a „gondos háziasszony” vagy a baloldali *Herald*ban a „szerető anya” sztereotípiái is hangsúlyosan jelen voltak a vizsgált lapokban. Ezekről a női figurákról elsősorban a külön nőknek szánt oldalakon lehetett olvasni, s a cikkek hagyományos női tartalmakkal telítődtek. A bulvárlapok által sugallt hagyományos háztartásbeli szerep azonban jelentősen eltért a korábbi idők reggeltől estig a ház körül robotoló asszonyától. Maga a szerep megmaradt, de jelentősen átíródott, új lehetőségekkel és jogokkal bővült. Az új kor professzionális háztartásbelijének már megadatott az időkímélő háztartási gépek s más technikai eszközök használata. A *Daily Mail* a profi háziasszony imázsa jegyében szervezte meg először 1908-ban a későbbiekben rendszeressé váló Ideális Otthon kiállítását. A technikai újítások természetesen az újságok olvasótáborához viszonyítva csak egy igen szűk réteg számára voltak elérhetőek, azaz a bulvárlapok a modern háziasszonyról – akárcsak a flapper-ről – ideálképet közvetítettek.

Bingham igyekszik elkerülni azt a hibát, hogy az újságcikkeket a társadalom leképeződésének tartsa. Egyfelől számol azzal, hogy a sajtónak is megvoltak a maga érdekei és meghatározottságai: mindenekelőtt az eladott példányszám növelése, ami miatt a lehető legváltozatosabbnak kellett lennie, a társadalom különféle szereplőihöz kellett szólania, akár eltulozva egyes szereplők társadalmi súlyát. Hasonlóképpen számol azzal is, hogy a sajtó torzított, amikor a modernitás jeleire koncentrált, és a változásokra s nem az állandóságra összpontosított. Ám az, hogy nyitott kérdés marad a sajtó, vajon indukálja az igényeket, vagy a társadalomban meglévő igényekre reagál? A válasz valahol a kettő közötti mezsgyén található, de mégis valószínű, hogy – egy korabeli újságíró

szavaival élve – a „furcsa új teremtménynek” tekintett modern nő imázsát és attitűdjeit az olvasók megpróbálták követni.

A 21. századból női szemmel nézve különösen érdekes, szórakoztató a kötet utolsó fejezete, amely a férfiszerepek változását s az ennek nyomán fellépő aggodalmakat veszi sorra. A korábbi romantikus eszményképek helyét a sármos filmcsillagok és izmos sportolók vették át, s kultuszuk megteremtésében a népszerű napilapok vezető szerepet játszottak. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a női és férfiszerepek közeledése a családban és a társadalomban, és már ekkor megjelent az elnőiesedés fogalma is.

Az egész könyvön át végigvonul az elbizonytalanodó, elnőiesedő férfival szemben, de még a férfideálként feltüntetett krikettjátékos, focista vagy színész mögött is néhány, a történetben domináns szerepet játszó férfialak. Ők a szerkesztők – akik megszabták a lapok témáit, s így közvetve hatással voltak az olvasók ideáljaira – és a médiabirodalmakat felépítő sajtócézárok.

Az új női szerepekhez, akárcsak a nők politikai szerepvállalásához való pozitív viszony egyetlen alkalommal sérült. 1927–28-ban az akkor már Lord Rothermere birtokában levő *Mail* és *Mirror*, amelyek korábban élen jártak az „elnőiesített” politikai diskurzus kialakításában, heves kampányba kezdtek az ellen, hogy a harminc évnél fiatalabb nők is szavazati jogot nyerjenek. Minden létező alkalmat megragadtak, hogy harcoljanak az elképzelés ellen, akár felvállalva annak az ódiumát is, hogy szembeszállnak a közvéleménnyel. A törvényjavaslatot benyújtó Stanley Baldwin „Britanniában örök időkre átjátszaná a politikai hatalmat a férfaktól a női nem kezébe” – szóltak a kommentárok. S ezenkívül más területeken továbbra sem pártoltak el a modern nő új társadalmi szerepvállalásainak támogatásától. A választójog kiszélesítésére zúdított ösztűz mögött tehát nem a lap korábban sem tapasztalt nőellenessége, hanem a tulajdonos, Lord Rothermere akarata állt. Ő ugyanis politikai okokból, a munkáspárt iránt érzett ellenszenv miatt félt attól, hogy a baloldal támogatottsága jelentős számban megnövekedhet, ha a flapperok szavazati jogot kapnának: „...a nők, akiknek most politikai jogot szándékoznak adni, gyári munkások, s szinte mindannyiukat a politikailag elkötelezett szakszervezetek szabályai kötik. Minden negyedik ilyen nő szavazó a körülötte levő osztály nyomására a szocialistákra fog szavazni.” A flapperellenesség így átmeneti jelenség maradt, és az említett két újság a törvény elfogadását követő első választásokon már külön a nőknek szóló politikai sorozat indításával igyekezett olvasói kedvében járni. A többi bulvárlap, köztük Lord Beaverbrook *Express*e

erre a rövid időre sem ingott meg, határozottan kiállt amellett, hogy szélesítsék ki a választójogot, mondván, hogy a nők „értelmesen fogják felhasználni, függetlenebben és nagyobb felelősséggel döntenek majd, mint a legtöbb, szavazófülkébe lépő férfi”.

Bingham a bulvárlapok kis színesiből egy színvonalas és olvasmányos elemzést bontakoztat ki, és több általánosan bevett nézetet is sikeresen megcáfol. Az egyik ilyen érvényét veszített állítás az, hogy a brit napilapok anno csak a férfiakhoz/férfiaknak szóltak. A fentiekben láthatuk, hogy a bulvárlapok stílusa és témaválasztása éppen az új célközönség vélt vagy valós igényei szerint „nőiesedett el”. A szerző a népszerű napilapokban feltűnő nemi szerepek változatosságának szemléltetésével megdönti azt az elképzelést is, hogy az első világháború után a bulvársajtó a nemi szerepek visszarendeződését támogatta volna. Ez még a harmincas évekről sem mondható el, noha ekkor a flapper már kevésbé hangsúlyosan jelent meg, feltehetőleg annak köszönhetően, hogy mint attitűd és külső megjelenés már elvesztette újdonságértékét. A korszakban a nők előtt új lehetőségek és jogok tárultak fel. Ezt látszanak alátámasztani a Bingham által végzett tartalomelemzések is, melyek eredményeit a kötet végén olvashatjuk. Ezek az adatok – Binghammal ellentétben – véleményem szerint nem elegendőek annak megcáfolására, hogy a lapok elsősorban háziasszonyként tekintettek a nőkre, azt viszont megkérdőjelezhetetlenül igazolják, hogy a nőket nem csak háziasszonyi minőségükben szólították meg. A lapok egy sztereotipizált képet alkottak a nőkről, akiket az elvek vagy a politika nem érdekel – a személyek, a hétköznapi történések annál inkább. Ennek megfelelően a politikus nőket is többségében női témákban szólaltatták meg. Ám ez még így is előrelépés volt a viktoriánus elképzeléshez képest, hiszen immár nemcsak a kulisszák mögül lehettek hatással a közéletre, hanem bekerültek a politikai arénába és a lapok politikai oldalaira is. A politikai hatalomhoz jutás a női emancipációba és a modern életstílusba vetett hit egyik fő eleme volt. A megmaradt egyenlőtlenségek és korlátok a kortársak szemével kevésbé voltak láthatók, mint a mai kutató szemszögéből. Bingham ezért az első világháború utáni női szerepek alakulására a visszarendeződés helyett inkább a „töredékes változás” minősítést javasolja. Kérdés marad azonban, hogy a bulvárlapok sztereotípiái a maguk torz módján vajon nem csak a városi középosztályhoz tartozó nőket általánosították-e.